

# CZYNNOŚCI PROCESOWE NA ODLEGŁOŚĆ W POSTĘPOWANIU KARNYM

redakcja naukowa  
Arkadiusz Lach, Maja Klubińska

---

Renata Gołdyn-Badowiec, Maja Klubińska  
Arkadiusz Lach, Bartosz Sitkiewicz

---



# CZYNNOŚCI PROCESOWE NA ODLEGŁOŚĆ W POSTĘPOWANIU KARNYM

redakcja naukowa  
Arkadiusz Lach, Maja Klubińska

---

Renata Gołdyn-Badowiec, Maja Klubińska  
Arkadiusz Lach, Bartosz Sitkiewicz

---

SERIA **MONOGRAFIE**

Stan prawny na 1 grudnia 2024 r.

Recenzent

Prof. dr hab. Ryszard Stefański

Wydawczyni

Dagna Kordyasz

Redaktorka prowadząca

Katarzyna Gierłowska

Opracowanie redakcyjne

Katarzyna Rybczyńska

Projekt okładek serii

Wojtek Janikowski, Przemek Dębowski

Monografia powstała w ramach realizacji grantu Narodowego Centrum Nauki nr 2020/37/B/HS5/02752 pt. „Czynności procesowe na odległość w postępowaniu karnym”.

Poszczególne części monografii opracowali:

Renata Gołdyn-Badowiec – rozdział VI

Maja Klubińska – rozdział II, rozdział III podrozdziały: 3.1, 3.2, 3.5, 3.6, rozdział VI, rozdział VII

Arkadiusz Lach – wstęp, rozdział I, rozdział III podrozdziały: 3.3, 3.4, 3.7, rozdział IV, rozdział VI, rozdział VII, zakończenie

Bartosz Sitkiewicz – rozdział V, rozdział VI

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2025

ISBN 978-83-8390-319-4

ISSN 1897-4392

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. +48 728 313 462

e-mail: PL-ksiazki@wolterskluwer.com

księgarnia internetowa [www.profinfo.pl](http://www.profinfo.pl)

# **SPIIS TREŚCI**

|                            |          |
|----------------------------|----------|
| <b>Wykaz skrótów .....</b> | <b>9</b> |
|----------------------------|----------|

|                    |           |
|--------------------|-----------|
| <b>Wstęp .....</b> | <b>13</b> |
|--------------------|-----------|

## **Rozdział I**

### **Pojęcie czynności procesowych na odległość**

|                                 |           |
|---------------------------------|-----------|
| <b>i ich klasyfikacja .....</b> | <b>17</b> |
|---------------------------------|-----------|

|                                                          |    |
|----------------------------------------------------------|----|
| 1.1. Definicja czynności procesowych i ich rodzaje ..... | 17 |
|----------------------------------------------------------|----|

|                                                   |    |
|---------------------------------------------------|----|
| 1.2. Definicja sformułowania „na odległość” ..... | 19 |
|---------------------------------------------------|----|

|                                                                        |    |
|------------------------------------------------------------------------|----|
| 1.2.1. Czynności na odległość w Kodeksie postępowania<br>karnego ..... | 19 |
|------------------------------------------------------------------------|----|

|                                   |    |
|-----------------------------------|----|
| 1.2.2. Dystans przestrzenny ..... | 20 |
|-----------------------------------|----|

|                              |    |
|------------------------------|----|
| 1.2.3. Dystans czasowy ..... | 30 |
|------------------------------|----|

|                                                                                              |    |
|----------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| 1.3. Środki komunikowania się na odległość i przeprowadzania<br>czynności na odległość ..... | 31 |
|----------------------------------------------------------------------------------------------|----|

|                                                                      |    |
|----------------------------------------------------------------------|----|
| 1.3.1. Środki bezpośredniego komunikowania się<br>na odległość ..... | 33 |
|----------------------------------------------------------------------|----|

|                                                                   |    |
|-------------------------------------------------------------------|----|
| 1.3.2. Środki pośredniego komunikowania się<br>na odległość ..... | 34 |
|-------------------------------------------------------------------|----|

|                                                        |    |
|--------------------------------------------------------|----|
| 1.4. Definicja czynności procesowej na odległość ..... | 34 |
|--------------------------------------------------------|----|

|                                                                                                                                  |    |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| 1.5. Czynności procesowe dokonywane przy wykorzystaniu<br>środków bezpośredniego przeprowadzania czynności<br>na odległość ..... | 35 |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|

|                                                                                                                               |    |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| 1.6. Czynności procesowe dokonywane przy wykorzystaniu<br>środków pośredniego przeprowadzania czynności<br>na odległość ..... | 36 |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|

## Rozdział II

### **Społeczne uwarunkowania upowszechniania czynności**

|                                                                                                                           |    |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| <b>procesowych na odległość w postępowaniu karnym</b> .....                                                               | 37 |
| 2.1. Uwagi wprowadzające .....                                                                                            | 37 |
| 2.2. Czynności procesowe na odległość a obowiązek<br>poszanowania godności człowieka i empatia w procesie<br>karnym ..... | 44 |
| 2.3. Proces karny jako dyskurs .....                                                                                      | 57 |

## Rozdział III

### **Czynności procesowe na odległość w świetle zasad rzetelnego procesu karnego – perspektywa krajowa**

|                                                                                                                                        |     |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <b>na tle rozwiązań międzynarodowych</b> .....                                                                                         | 78  |
| 3.1. Uwagi wprowadzające .....                                                                                                         | 78  |
| 3.2. Zasada prawdy materialnej i zasada bezpośredniości .....                                                                          | 84  |
| 3.3. Zasada prawa do obrony, zasada kontradiktoryjności<br>i zasada równości broni .....                                               | 111 |
| 3.4. Zasada jawności .....                                                                                                             | 148 |
| 3.5. Zasada szybkości postępowania .....                                                                                               | 165 |
| 3.6. Dyrektywa uwzględniania prawnie chronionych interesów<br>pokrzywdzonego i ochrony świadka .....                                   | 170 |
| 3.7. Podsumowanie – czynności procesowe na odległość<br>a ich wpływ na urzeczywistnienie standardu rzetelnego<br>procesu karnego ..... | 179 |
| 3.7.1. Czynności procesowe na odległość jako środek<br>wspomagający realizację standardu rzetelnego<br>procesu karnego .....           | 179 |
| 3.7.2. Czynności procesowe na odległość a zagrożenia<br>dla standardu rzetelnego procesu karnego .....                                 | 180 |

## Rozdział IV

### **Czynności procesowe na odległość w świetle prawa do sądu i praw pozaprocessowych** .....

|                                                              |            |
|--------------------------------------------------------------|------------|
| <b>i praw pozaprocessowych .....</b>                         | <b>186</b> |
| 4.1. Pojęcie praw procesowych i pozaprocessowych .....       | 186        |
| 4.2. Czynności procesowe na odległość a prawo do sądu .....  | 187        |
| 4.3. Czynności procesowe na odległość a prawo do życia ..... | 190        |

|                                                                                                            |     |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| 4.4. Czynności procesowe na odległość a prawo do wolności osobistej .....                                  | 191 |
| 4.5. Czynności procesowe na odległość a prawo do ochrony życia prywatnego i ochrony danych osobowych ..... | 192 |
| 4.6. Czynności procesowe na odległość a zakaz dyskryminacji .....                                          | 194 |

## **Rozdział V**

|                                                                                                                                         |            |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------|
| <b>Czynności procesowe na odległość w polskim procesie karnym i ich ocena .....</b>                                                     | <b>196</b> |
| 5.1. Czynności procesowe na odległość dokonywane przy wykorzystaniu środków bezpośredniego przeprowadzania czynności na odległość ..... | 196        |
| 5.1.1. Przesłuchanie zdalne – uwagi historyczne oraz podmioty biorące udział w czynności .....                                          | 196        |
| 5.1.2. Przesłanki zdalnego przesłuchania .....                                                                                          | 208        |
| 5.1.3. Zdalne czynności z udziałem biegłych i tłumaczy ...                                                                              | 221        |
| 5.1.4. Zdalne przesłuchanie oskarżonego .....                                                                                           | 228        |
| 5.1.5. Zdalne przesłuchanie a europejski nakaz dochodzeniowy .....                                                                      | 229        |
| 5.2. Czynności procesowe na odległość dokonywane przy wykorzystaniu środków pośredniego przeprowadzania czynności na odległość .....    | 236        |
| 5.2.1. Uwagi wprowadzające .....                                                                                                        | 236        |
| 5.2.2. Wnoszenie pism procesowych drogą elektroniczną .....                                                                             | 237        |
| 5.2.3. Komunikacja organów procesowych z uczestnikami procesu .....                                                                     | 241        |
| 5.2.3.1. Doręczenia za pomocą poczty elektronicznej .....                                                                               | 241        |
| 5.2.3.2. Udostępnianie akt sprawy i informacji o aktach sprawy w formie elektronicznej ...                                              | 253        |
| 5.2.3.3. Doręczenia za pośrednictwem portalu informacyjnego .....                                                                       | 259        |
| 5.2.4. Ustawa z 18.11.2020 r. o doręczeniach elektronicznych .....                                                                      | 267        |

|                                                                          |     |
|--------------------------------------------------------------------------|-----|
| 5.3. Rozprawa i posiedzenie przeprowadzane w formule<br>hybrydowej ..... | 271 |
| 5.3.1. Rozprawa w formule hybrydowej .....                               | 271 |
| 5.3.2. Posiedzenie w formule hybrydowej .....                            | 294 |

## **Rozdział VI**

|                                                                                                                                                 |            |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------|
| <b>Zdalne czynności procesowe w postępowaniu karnym<br/>w opinii przedstawicieli zawodów prawniczych – wyniki<br/>badania ankietowego .....</b> | <b>301</b> |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------|

## **Rozdział VII**

|                                                                                                                                  |            |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------|
| <b>Czynności procesowe na odległość w polskim procesie<br/>karnym – zarys własnej koncepcji .....</b>                            | <b>356</b> |
| 7.1. Uwagi wprowadzające .....                                                                                                   | 356        |
| 7.2. Czynności procesowe na odległość w procesie karnym –<br>założenia modelowe .....                                            | 358        |
| 7.3. Czynności procesowe dokonywane przy wykorzystaniu<br>środków bezpośredniego przeprowadzania czynności<br>na odległość ..... | 363        |
| 7.3.1. Przesłuchanie .....                                                                                                       | 363        |
| 7.3.2. Inne czynności .....                                                                                                      | 368        |
| 7.4. Czynności procesowe dokonywane przy wykorzystaniu<br>środków pośredniego przeprowadzania czynności<br>na odległość .....    | 369        |
| 7.4.1. Doręczenia i składanie pism w formie<br>elektronicznej .....                                                              | 369        |
| 7.4.2. Prowadzenie akt w formie elektronicznej i dostęp<br>do nich .....                                                         | 370        |
| 7.5. Rozprawy i posiedzenia w formule zdalnej i hybrydowej ...                                                                   | 371        |
| 7.6. E-sąd .....                                                                                                                 | 385        |

|                          |            |
|--------------------------|------------|
| <b>Zakończenie .....</b> | <b>393</b> |
|--------------------------|------------|

|                           |            |
|---------------------------|------------|
| <b>Bibliografia .....</b> | <b>399</b> |
|---------------------------|------------|

|                      |            |
|----------------------|------------|
| <b>Autorzy .....</b> | <b>433</b> |
|----------------------|------------|



# WYKAZ SKRÓTÓW

## Źródła prawa

- EKPC/Konwencja** – Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie z 4.11.1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2, tzw. Europejska Konwencja Praw Człowieka (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.)
- k.k.** – ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 2024 r. poz. 17 ze zm.)
- k.k.w.** – ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. z 2024 r. poz. 706)
- k.p.c.** – ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2024 r. poz. 1568 ze zm.)
- k.p.k.** – ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2024 r. poz. 37 ze zm.)
- k.s.h.** – ustawa z 15.09.2000 r. – Kodeks spółek handlowych (Dz.U. z 2024 r. poz. 18 ze zm.)
- Konstytucja RP** – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. uchwalona przez Zgromadzenie Narodowe w dniu 2.04.1997 r., przyjęta przez Naród w referendum konstytucyjnym w dniu 25.05.1997 r., podpisana przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 16.07.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.)
- MPPOiP** – Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19.12.1966 r. (Dz.U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167)
- r.u.s.p.** – rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 18.06.2019 r. – Regulamin urzędowania sądów powszechnych (Dz.U. z 2024 r. poz. 867 ze zm.)

|                     |                                                                                                                                                                                     |
|---------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>r.w.u.p.j.p.</b> | – rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 7.04.2016 r. – Regulamin wewnętrznego urzędowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury (Dz.U. z 2023 r. poz. 1115 ze zm.) |
| <b>TUE</b>          | – Traktat o Unii Europejskiej (Dz.Urz. UE C 202 z 7.06.2016 r., s. 13)                                                                                                              |
| <b>u.s.p.</b>       | – ustawa z 27.07.2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. z 2024 r. poz. 334 ze zm.)                                                                                     |

## Czasopisma i publikatory

|                    |                                                        |
|--------------------|--------------------------------------------------------|
| <b>Dz.U.</b>       | – Dziennik Ustaw                                       |
| <b>Dz.Urz. MS</b>  | – Dziennik Urzędowy Ministra Sprawiedliwości           |
| <b>Dz.Urz. UE</b>  | – Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej                  |
| <b>GSP</b>         | – Gdańskie Studia Prawnicze                            |
| <b>Legalis</b>     | – System Informacji Prawnej Legalis                    |
| <b>LEX</b>         | – System Informacji Prawnej LEX                        |
| <b>OSNC</b>        | – Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna          |
| <b>OSNKW</b>       | – Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Karna i Wojskowa |
| <b>OTK-A</b>       | – Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego, Seria A      |
| <b>PiP</b>         | – Państwo i Prawo                                      |
| <b>Prok. i Pr.</b> | – Prokuratura i Prawo                                  |
| <b>PS</b>          | – Przegląd Sądowy                                      |

## Inne

|              |                                                                                         |
|--------------|-----------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>CCBE</b>  | – Council of Bars and Law Societies of Europe                                           |
| <b>CCJE</b>  | – Consultative Council of European Judges                                               |
| <b>CCTV</b>  | – closed circuit television (telewizja przemysłowa)                                     |
| <b>CEPEJ</b> | – European Commission for the Efficiency of Justice                                     |
| <b>ECBA</b>  | – European Criminal Bar Association                                                     |
| <b>ENA</b>   | – Europejski Nakaz Aresztowania                                                         |
| <b>END</b>   | – Europejski Nakaz Dochodzeniowy                                                        |
| <b>ETPC</b>  | – Europejski Trybunał Praw Człowieka                                                    |
| <b>ICJ</b>   | – International Court of Justice (Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości)              |
| <b>ICTR</b>  | – International Criminal Tribunal for Rwanda (Międzynarodowy Trybunał Karny dla Rwandy) |
| <b>MTK</b>   | – Międzynarodowy Trybunał Karny                                                         |

---

|             |                                                        |
|-------------|--------------------------------------------------------|
| <b>OBWE</b> | – Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie    |
| <b>ONZ</b>  | – Organizacja Narodów Zjednoczonych                    |
| <b>OSCE</b> | – Organization for Security and Co-operation in Europe |
| <b>RP</b>   | – Rzeczpospolita Polska                                |
| <b>SA</b>   | – Sąd Apelacyjny                                       |
| <b>SN</b>   | – Sąd Najwyższy                                        |
| <b>SR</b>   | – Sąd Rejonowy                                         |
| <b>TK</b>   | – Trybunał Konstytucyjny                               |
| <b>TSUE</b> | – Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej           |
| <b>UE</b>   | – Unia Europejska                                      |
| <b>WSA</b>  | – Wojewódzki Sąd Administracyjny                       |



## WSTĘP

Czynności procesowe tradycyjnie dokonywane są w znakomitej większości w siedzibie organów procesowych. Jednak informatyzacja wymiaru sprawiedliwości oraz nadzwyczajna sytuacja, jaką była pandemia COVID-19, spowodowały istotne rozszerzenie dokonywania tych czynności zdalnie, z wykorzystaniem nowoczesnych technologii. Zmiana taka daje nowe możliwości, jednocześnie jednak budzi wiele obaw i zastrzeżeń.

Z pewnością możliwość dokonywania czynności zdalnie ma wiele aspektów pozytywnych. Może to wspierać realizację prawa do sądu, kiedy np. jedna ze stron przebywa za granicą i nie ma możliwości stawienia się przed organem procesowym. Podobnie w drodze wideokonferencji można przesłuchać świadka, który przebywa za granicą i nie może lub nie chce się stawić. Wniesienie zdalnie pisma procesowego jest możliwe poza godzinami pracy organów procesowych, forma elektroniczna przy doręczaniu orzeczeń i pism procesowych pozwala zaś przyspieszyć postępowanie poprzez redukcję czasu doręczenia. Do tego należy dodać oszczędność czasu na dojazd do siedziby organu procesowego i kosztów tego dojazdu. Ponadto możliwość zdalnego udziału pokrzywdzonego lub oskarżonego pozwala ograniczyć ryzyko wtórnej wiktyimizacji pokrzywdzonego, jednocześnie stwarzając oskarżonemu możliwość uczestniczenia w czynności. W kontekście transgranicznym zaś przesłuchanie oskarżonego na odległość pozwala zrezygnować z konieczności wykorzystywania takich instrumentów, jak ekstradycja czy ENA i uniknąć w związku z tym konieczności pozbawiania oskarżonego wolności.

Jednocześnie jednak dokonywanie czynności w sposób zdalny nasuwa liczne zastrzeżenia z punktu widzenia gwarancji procesowych, w tym zwłaszcza prawa do obrony, kontrydiktoryjności, równości stron, bezpośredniości czy jawnego rozpoznania sprawy. Oskarżony uczestniczący zdalnie ma mniejsze możliwości bezpośredniego zetknięcia się z prezentowanymi na rozprawie dowodami, może mieć ograniczony kontakt z obrońcą czy też może zostać ograniczona jego swoboda wypowiedzi. Pojawia się zatem pytanie, czy pozwala to zachować rzetelność procesu. Powstaje też wiele problemów z punktu widzenia prawa do ochrony życia prywatnego i prawa do ochrony danych osobowych. Nie sposób również nie dostrzec, że z psychologicznego punktu widzenia kontakt zdalny wykazuje istotne różnice w stosunku do kontaktu fizycznego, co może wpłynąć zarówno na realizację zasady prawdy materialnej, jak i efektywne wykonywanie uprawnień przez uczestników postępowania. Wpływa on także na postrzeganie sądu oraz prowadzonego postępowania przez oskarżonego, świadków i innych uczestników. Z drugiej strony brak kontaktu bezpośredniego może wywierać wpływ na postrzeganie oskarżonego przez sąd i treść wydawanego orzeczenia. Pojawia się też problem wykluczenia cyfrowego.

Z powyższych względów zagadnienie dokonywania czynności zdalnie generuje wiele problemów badawczych w zakresie dopuszczalności i zasad przeprowadzania czynności procesowych na odległość w świetle Konstytucji RP, wiążących RP umów międzynarodowych oraz pozostałych źródeł prawa. Pojawia się pytanie, czy dokonywanie czynności zdalnie może zawsze być traktowane jako alternatywa dla dokonywania czynności w tradycyjnej formie, czy też powinno być ograniczone lub wręcz traktowane jako wyjątek. Wiąże się z tym kolejne pytanie, na ile właściwości osobiste poszczególnych uczestników postępowania, ich zachowanie w przeszłości, szczególne okoliczności sprawy mogą wpłynąć na dopuszczalność dokonywania czynności.

Rozważania teoretyczne zostaną uzupełnione wynikami badań empirycznych w formie ankiety przeprowadzonej wśród sędziów i asesorów sądowych, prokuratorów i asesorów prokuratury, adwokatów

i aplikantów adwokackich oraz radców prawnych i aplikantów radcowskich na temat ich doświadczeń oraz postrzegania przeprowadzania czynności procesowych na odległość. Poza rozważaniami o charakterze *stricte* prawnym konieczne będzie sięgnięcie do rozwiązań informatycznych oraz dorobku psychologii.

Praca ma odpowiedzieć przede wszystkim na następujące pytania badawcze:

1. Jaka jest istota i specyfika przeprowadzania czynności procesowych na odległość?
2. W jakim zakresie można przeprowadzać czynności procesowe na odległość? Czy przynajmniej niektóre z nich powinny być przeprowadzane jedynie w wyjątkowych okolicznościach? Czy zależy to od etapu postępowania?
3. Czy przeprowadzanie czynności procesowych na odległość pozwala na realizację gwarancji i zasad procesowych, a w efekcie zapewnienie prawa do rzetelnego procesu? Czy pozwala to na realizację celów procesu?
4. Jakie powinny być przesłanki pozytywne i negatywne przeprowadzania czynności na odległość?
5. W jakim zakresie przeprowadzenie czynności zdalnie powinno być uzależnione od stanowiska stron i innych uczestników postępowania?
6. Czy w związku z przeprowadzaniem czynności na odległość należy stworzyć uczestnikom postępowania i innym osobom dodatkowe gwarancje czy udogodnienia?

W pracy zostaną wykorzystane metody: dogmatyczna, filozoficzno-prawna, prawnoporównawcza oraz empiryczna.

Podkreślić należy, że w pracy skoncentrowano się na postępowaniu karnym o wymiarze krajowym. Przeprowadzanie czynności na odległość w ramach międzynarodowej współpracy w sprawach karnych ma swoją specyfikę i wymaga odrębnych badań.





## Rozdział I

# POJĘCIE CZYNNOŚCI PROCESOWYCH NA ODLEGŁOŚĆ I ICH KLASYFIKACJA

### 1.1. Definicja czynności procesowych i ich rodzaje

S. Śliwiński<sup>1</sup> zdefiniował czynność procesową jako „przewidziane przez prawo zachowanie się w określonym procesie, mające na celu wywołanie określonych przez prawo skutków procesowych”. M. Cieślak<sup>2</sup> definiuje czynność procesową jako „jakikolwiek zachowanie się uczestnika procesu, z którym prawo łączy skutki procesowe”. Podobnie S. Waltoś i P. Hofmański<sup>3</sup> przyjmują, że czynność procesowa to „zachowanie się uczestnika procesu, wywołujące skutki przewidziane przez prawo karne procesowe”. W. Daszkiewicz<sup>4</sup> za czynność procesową uznaje „świadome zachowanie się organu procesowego, strony, jej reprezentanta lub innej osoby lub instytucji, w ramach konkretnego, toczącego się już procesu, albo w celu wywołania go, podjęcia na nowo, wznowienia lub uzupełnienia, mające wywołać – według przyjętych reguł znaczeniowych – określony skutek procesowy, a jeżeli z istoty danej czynności to wynika,

---

<sup>1</sup> S. Śliwiński, *Polski proces karny przed sądem powszechnym. Zasady ogólne*, Warszawa 1948, s. 419.

<sup>2</sup> M. Cieślak, *Polska procedura karna. Podstawowe założenia teoretyczne*, Warszawa 1984, s. 49.

<sup>3</sup> S. Waltoś, P. Hofmański, *Proces karny. Zarys systemu*, Warszawa 2018, s. 44.

<sup>4</sup> W. Daszkiewicz, *Prawo karne procesowe. Zagadnienia ogólne*, t. II, Bydgoszcz 2021, s. 13.

także skutek materialnoprawny”. K. Marszał<sup>5</sup> przyjmuje, że czynnością procesową jest „jakikolwiek zachowanie uczestnika procesu, mające na celu wywołanie odpowiednich skutków przewidzianych w prawie karnym procesowym”. J. Skorupka<sup>6</sup> za czynność procesową uznaje „prawem przewidziane zachowanie organu procesowego lub uczestnika procesu zmierzające do wywołania określonych skutków prawnych”. Z kolei B. Janusz-Pohl<sup>7</sup> przyjmuje, że czynnością procesową jest „sformalizowana czynność konwencjonalna doniosła w prawie procesowym, która polega na realizacji zachowania się uczestnika procesu karnego, będącego podmiotem tej czynności według ściśle określonych reguł prawnych”.

Jak widać, czynności procesowe definiowane są podobnie, zarówno jeśli chodzi o zakres podmiotowy, jak i istotę czynności. Dostrzegalne różnice dotyczą tego, czy za czynność procesową można uznać zaniechanie. Zdaniem jednych autorów w jego przypadku mamy do czynienia z czynnością procesową negatywną<sup>8</sup>, zdaniem innych z brakiem czynności procesowej<sup>9</sup>.

Czynnością procesową nie będą takie zachowania, które choć związane z procesem karnym, nie wywołują skutków procesowych, jak chociażby uczestniczenie w rozprawie przez publiczność. Czynnościami takimi nie będą także czynności podejmowane przez biegłych w ramach przygotowywania opinii, np. zdalny wywiad z osobą badaną.

W doktrynie dokonuje się różnego podziału czynności procesowych. W kontekście badanego zagadnienia na uwagę zasługuje przede wszystkim podział na czynności faktyczne, spostrzeżenia procesowe

---

<sup>5</sup> K. Marszał [w:] *Proces karny*, red. K. Marszał, Katowice 2003, s. 288.

<sup>6</sup> J. Skorupka [w:] *Proces karny*, red. J. Skorupka, Warszawa 2017, s. 330.

<sup>7</sup> B. Janusz-Pohl [w:] *Polski proces karny*, red. P. Wiliński, Warszawa 2020, s. 145.

<sup>8</sup> S. Śliwiński, *Polski...*, s. 419. Por. M. Cieślak, *Polska...*, s. 49–50, który wskazuje na mankamenty takiego podziału.

<sup>9</sup> S. Waltoś, P. Hofmański, *Proces karny...*, 2018, s. 44.

oraz oświadczenia procesowe<sup>10</sup>. Zasadne jest też wyróżnienie czynności prostych i złożonych oraz indywidualnych i zbiorowych<sup>11</sup>.

## 1.2. Definicja sformułowania „na odległość”

### 1.2.1. Czynności na odległość w Kodeksie postępowania karnego

Kodeks postępowania karnego odnosi się do czynności na odległość w kilku miejscach. W art. 100 § 10 k.p.k. mowa jest o udziale w posiedzeniu przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających udział w posiedzeniu na odległość z jednoczesnym bezpośrednim przekazem obrazu i dźwięku. Artykuł 177 § 1a k.p.k. przewiduje, że przesłuchanie świadka może nastąpić przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających przeprowadzenie tej czynności na odległość z jednoczesnym bezpośrednim przekazem obrazu i dźwięku. O przesłuchaniu świadka na odległość wspomina także art. 184 § 4 k.p.k., zaś o przesłuchaniu na odległość ogólnie art. 205 § 1 k.p.k. Artykuł 250 § 3b k.p.k. stanowi o przeprowadzaniu posiedzenia na odległość z jednoczesnym bezpośrednim przekazem obrazu i dźwięku. Artykuł 349 § 5 k.p.k. wymienia udział w rozprawie na odległość z wykorzystaniem urządzeń umożliwiających jednoczesny i bezpośredni przekaz obrazu i dźwięku. Podobne sformułowanie zawarto w art. 374 § 3 i 4 k.p.k. Artykuł 390 § 3 k.p.k. odnosi się do przesłuchania przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających przeprowadzenie tej czynności na odległość z jednoczesnym bezpośrednim przekazem obrazu i dźwięku. Artykuł 517b § 2a k.p.k. przewiduje uczestniczenie przez sprawcę we wszystkich czynnościach sądowych, w których ma on prawo uczestniczyć, w szczególności złożenie przez niego wyjaśnień, przy użyciu urządzeń technicznych, umożliwiających przeprowadzenie tych czynności na odległość z jednoczesnym bezpośrednim przekazem obrazu i dźwięku. Podobnie § 2b, 2c i 2d tego przepisu wspominają o czynnościach sądowych przy użyciu

<sup>10</sup> M. Cieślak, *Polska...*, s. 51–52.

<sup>11</sup> M. Cieślak, *Polska...*, s. 50–51.

urządzeń technicznych, umożliwiających przeprowadzenie tych czynności na odległość. Artykuł 517ea § 1 k.p.k. mówi o czynnościach sądowych, w których oskarżony uczestniczy przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających przeprowadzenie tych czynności na odległość. Artykuł 589zj § 2 pkt 7 k.p.k. odnosi się do przesłuchania oskarżonego przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających przeprowadzenie tej czynności na odległość z jednoczesnym bezpośrednim przekazem obrazu i dźwięku.

Jak widać, pojęcie czynności na odległość w procedurze karnej stało się kategorią języka prawnego, przy czym ustawodawca odnosi je do uczestniczenia w rozprawie lub posiedzeniu oraz przesłuchania. Nie oznacza to wszakże, że pojęcie to nie może mieć szerszego charakteru i być odniesione do czynności, o których Kodeks postępowania karnego wprost nie wspomina jako o przeprowadzanych na odległość.

Wskazać można na czynności, które z założenia mają charakter czynności dokonywanych na odległość (np. doręczenie), czynności, które mogą być dokonywane w obu formach (np. przesłuchanie, wniesienie apelacji), oraz czynności, które z założenia nie mają charakteru dokonywanych na odległość (np. niektóre czynności określone w art. 74 k.p.k., takie jak pobranie krwi czy włosów).

### 1.2.2. Dystans przestrzenny

Sformułowanie „na odległość” zakłada dokonanie czynności w innym miejscu niż miejsce przebywania organu procesowego czy też w różnych miejscach. Klasyczną sytuacją będzie dokonanie czynności z innego sądu (sądu wezwanego) lub miejsca zamieszkania. Może to być także sytuacja, kiedy wszyscy uczestnicy będą fizycznie w różnych miejscach, a będą uczestniczyć w postępowaniu i dokonywać czynności za pomocą platformy internetowej. Czynnością na odległość będzie też czynność dokonywana z innego pomieszczenia siedziby organu procesowego, np. sali sądowej innej niż ta, w której znajduje się sąd.

Nieco upraszczając sprawę, można powiedzieć, że przy czynnościach przeprowadzanych na odległość dystans przestrzenny nie ma znaczenia, nie stanowi przeszkody do dokonania czynności.

Sposób realizacji czynności na odległość może być różny: przez tradycyjną pocztę, pocztę elektroniczną, łącze internetowe, platformę internetową.

Pojawia się tu kwestia określenia charakteru udziału na odległość. Można przyjąć, że nie jest to udział fizyczny, skoro osoba ta nie przebywa fizycznie w miejscu czynności, jej obraz zaś nie jest obecnością fizyczną. Większe wątpliwości nasuwają się jednak co do tego, czy jest to obecność osobista czy nie. Osobiste działania, spotkania czy kontakty w języku polskim to takie, w których uczestniczy się samemu, bez pośrednictwa innych osób<sup>12</sup>. Kodeks postępowania karnego odnosi się do tego pojęcia w kilku miejscach. Zgodnie z art. 86 § 2 k.p.k. udział obrońcy w postępowaniu nie wyłącza osobistego działania w nim oskarżonego. W myśl art. 132 § 1 k.p.k. pisma doręcza się adresatowi osobiście. Zgodnie z art. 311 § 5 k.p.k. prokurator może zastrzec do osobistego wykonania jakąkolwiek czynność śledztwa, a w szczególności czynności wymagające postanowienia. Z kolei w myśl art. 326 § 3 pkt 3 k.p.k. prokurator może uczestniczyć w czynnościach dokonywanych przez prowadzących postępowanie, osobiście je przeprowadzać albo przejąć sprawę do swego prowadzenia. W myśl art. 327 § 3 k.p.k. przed wydaniem postanowienia o podjęciu lub wznowieniu, prokurator może przedsięwziąć osobiście lub zlecić Policji dokonanie niezbędnych czynności dowodowych. Artykuł 377 § 3 k.p.k. wspomina o zawiadomieniu o terminie rozprawy lub posiedzenia osobiście. Artykuł 396a § 2 k.p.k. przewiduje dokonanie przez oskarżyciela publicznego osobiście czynności dowodowych. W kontekście rozpoznania na rozprawie kwestii wydania wyroku łącznego art. 573 § 2 k.p.k. przyjmuje, że stawiennictwo osobiste skazanego nie jest obowiązkowe, chyba że sąd postanowi inaczej. Artykuł 585 pkt 4 k.p.k. mówi o wzywaniu osób przebywających za granicą do

---

<sup>12</sup> *Inny słownik języka polskiego PWN*, t. 1, red. M. Bańko, Warszawa 2000, s. 1192.

osobistego dobrowolnego stawiennictwa przed sądem lub prokuratorem w celu przesłuchania świadka lub konfrontacji.

Analiza powyższych regulacji prowadzi do wniosku, że ustawodawca, odnosząc się do działania osobistego, przyjmuje znaczenie tego takie, jak w języku potocznym, choć w art. 573 § 2 czy art. 585 pkt 4 k.p.k. pojęcie stawiennictwa osobistego może generować pewne wątpliwości. Nie wydaje się wszakże, aby w trakcie prac legislacyjnych, przy ówczesnym rozwoju techniki, użyto określenia „osobiste stawiennictwo” dla odróżnienia go od stawiennictwa zdalnego, za pośrednictwem środków komunikowania się na odległość.

Pewne zamieszanie terminologiczne wprowadza tutaj art. 100 § 10 k.p.k., który przewiduje, że podmiot lub stronę, która bierze udział w posiedzeniu przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających udział w posiedzeniu na odległość z jednoczesnym bezpośrednim przekazem obrazu i dźwięku, na którym wydano postanowienie albo zarządzenie, uznaje się za „obecną przy ogłoszeniu” postanowienia albo zarządzenia w rozumieniu § 4 lub 6. Można uznać, że przepis ten ma raczej na celu podkreślenie, że udział zdalny jest formą obecności niż wprowadzenie tego.

Zdaniem Ł. Brzezowskiego<sup>13</sup> „«Udział» jako pojęcie nadrzędne może mieć formę «stawiennictwa» bądź «udziału zdalnego». Każda z tych form udziału natomiast musi być uznana jako obecność na rozprawie lub posiedzeniu. Nie da się bowiem brać udziału, nie będąc uznanym za obecnego. Udział bowiem jest to coś więcej niż tylko obecność”.

Niejednolite jest w omawianej kwestii stanowisko ETPC. W sprawie Yevdokimov<sup>14</sup> potraktowano zeznawanie w drodze wideokonferencji jako formę zeznania osobistego (*in person*), podobnie jak przesłucha-

---

<sup>13</sup> Ł. Brzezowski, *Udział prokuratora w rozprawie i posiedzeniu zdalnym*, Prok. i Pr. 2021/3, s. 43.

<sup>14</sup> Wyrok ETPC z 17.09.2009 r., Yevdokimov przeciwko Rosji, skarga nr 17183/05, § 42.

nie w miejscu pobytu osadzonego. Z kolei w sprawie Bah<sup>15</sup> Trybunał rozróżnił przesłuchanie osobiste (*in person*) od przesłuchania w drodze wideokonferencji (*by videoconference*). W sprawie Jallow<sup>16</sup> Trybunał zajął zaś stanowisko, że udział na odległość nie jest udziałem fizycznym.

Sąd Najwyższy USA w sprawie Maryland v. Craig<sup>17</sup> większością 5:4 przyjął, że przesłuchanie w drodze wideokonferencji (przeprowadzonej z jednostronną transmisją obrazu i dźwięku) nie jest stawieniem świadka twarzą w twarz z oskarżonym, jakkolwiek uznał, że ze względu na potrzebę ochrony dzieci takie odstępstwo od gwarancji konstytucyjnej może być uznane za dopuszczalne.

Interesujące jest podejście międzynarodowych trybunałów karnych. Trybunał Karny dla Byłej Jugosławii w 2002 r. przyjął, że stworzenie możliwości obserwowania przez oskarżonego postępowania w drodze wideokonferencji oznacza rozpoznanie sprawy pod jego nieobecność wymagające zrzeczenia się prawa do udziału osobistego<sup>18</sup>, po czym w 2013 r. przyjął, że oskarżony może wziąć udział w rozprawie zarówno poprzez obecność fizyczną (*in person*), jak i zdalną, zaś rezygnacja z prawa do obecności jest wymagana, kiedy oskarżony nie pojawia się fizycznie ani w drodze wideokonferencji<sup>19</sup>. Finalnie uznano zatem, że udział zdalny bardziej przypomina obecność niż nieobecność<sup>20</sup>. Jeśli chodzi o MTK, to reguła 134bis ust. 1 Rules of Procedure and Evidence przewiduje, że oskarżony wezwany na rozprawę może złożyć pisemny wniosek o zezwolenie na obecność za

<sup>15</sup> Decyzja ETPC z 22.06.2021 r., Bah przeciwko Holandii, skarga nr 35751/20, § 44.

<sup>16</sup> Wyrok ETPC z 2.12.2021 r., Jallow przeciwko Norwegii, skarga nr 36516/19, § 68.

<sup>17</sup> Maryland v. Craig, 497 U.S. 836 (1990). W zdaniu odrębnym natomiast wyrażono pogląd, że w przypadku tak jasno wyrażonego prawa nie można dokonywać jego wyważenia z interesem świadków, gdyż prowadzi to do uznania, że możliwe jest zagwarantowanie prawa do konfrontacji ze świadkiem bez konfrontacji.

<sup>18</sup> Wyrok z 17.10.2002 r., Prosecutor v. Milan Simić (Sentencing Judgement) IT-95-9/2-S, <https://ucr.irmct.org/scasedocs/case/IT-95-9%2F2#eng> (dostęp: 5.04.2024 r.).

<sup>19</sup> Wyrok z 30.05.2013 r., Prosecutor v. Stanišić et al. (Judgment, vol. 2) IT-03-69-T, pkt 2437, <https://ucr.irmct.org/scasedocs/case/IT-03-69#eng> (dostęp: 5.04.2024 r.).

<sup>20</sup> C.H. Wheeler, *The Right to Be Present at Trial in International Criminal Law*, Brill Nijhof 2018, s. 227–228.

pomocą technologii wideo w części rozprawy. Potraktowano zatem udział w drodze wideokonferencji jako formę udziału w rozprawie, a nie jedynie śledzenia jej przebiegu. Nie jest też możliwy udział zdalny w całości rozprawy, co może sugerować przyjęcie, że powody uczestnictwa zdalnego są zwykle przemijające czy też udział fizyczny oskarżonego w poszczególnych jej częściach jest mniej lub bardziej konieczny. Z kolei w myśl art. 63 ust. 2 statutu MTK, jeżeli oskarżony obecny przed Trybunałem kontynuuje zakłócanie porządku rozprawy, Izba Orzekająca może go usunąć z sali, zapewniając mu możliwość obserwowania rozprawy i porozumiewania się z obrońcą spoza sali rozpraw przy użyciu technicznych środków komunikowania się, jeżeli wymaga tego sytuacja. Takie środki podejmuje się tylko w wyjątkowych okolicznościach, jeżeli inne rozsądne rozwiązania okazały się niewystarczające i jedynie na taki okres, na jaki jest to ściśle niezbędne. Przepis ten jest postrzegany jako traktujący udział zdalny jako alternatywę dla fizycznego, a nie jako wyjątek od obecności na rozprawie czy też zezwolenie na prowadzenie rozprawy pod nieobecność<sup>21</sup>. Wyjątkiem, jeśli chodzi o międzynarodowe sądy karne, jest Międzynarodowy Trybunał Karny dla Rwandy, który w swoim orzecznictwie przyjął, że prawo do udziału w rozprawie oznacza prawo do udziału fizycznego, zaś wideokonferencja jest innym jakościowo środkiem, który nie może być zrównany z obecnością<sup>22</sup>.

W Nowej Południowej Walii art. 3A (1) Evidence (Audio and Audio Visual Links) Act 1998 przewiduje, że wymóg jakiegokolwiek aktu prawnego, aby dana osoba stawiała się, została doprowadzona lub była obecna przed sądem jest uznany za spełniony, jeśli osoba ta stawiała się przed sądem w drodze linku audio lub wideo. Ustawa ta posługuje się zarazem określeniem „postępowanie wymagające fizycznego sta-

---

<sup>21</sup> C.H. Wheeler, *The Right...*, s. 232.

<sup>22</sup> Zob. wyrok z 30.10.2006 r., *Zigiranyirazo v. Prosecutor* (Decision on Interlocutory Appeal) ICTR-2001-73-AR73, <https://ucr.irmct.org/scasedocs/case/ICTR-01-73#eng> (dostęp: 5.04.2024 r.) oraz C.H. Wheeler, *The Right...*, s. 233–234. W tej sprawie ICTR nie miał wątpliwości, że użyty w art. 20(4)d Statutu ICTR zarówno angielski termin *presence*, jak i francuski *etre présente au procès* oznaczają fizyczną obecność na rozprawie.



wiennictwa” (*physical appearance proceedings*), które jest wymagane lub stanowi regułę w kilku sytuacjach.

Można zatem uznać, że w sytuacji zakomunikowania czegoś osobie biorącej udział zdalny mamy do czynienia z bezpośrednim poinformowaniem tej osoby, a nie np. za pośrednictwem przedstawiciela procesowego. Stąd udział zdalny (czy też obecność zdalną) można uznać za obecność osobistą, choć nie jest to obecność fizyczna. Podobnie przedsięwzięcie innej czynności w formie zdalnej przez daną osobę będzie dokonaniem jej osobiście.

W literaturze można spotkać się z określeniem „teleobecność” (*telepresence*)<sup>23</sup>. Powstaje pytanie, czy zasadne byłoby operowanie w procedurze karnej takim lub podobnym określeniem. W chwili obecnej Kodeks postępowania karnego odnosi się do takiej sytuacji poprzez odwołanie do sytuacji, kiedy „oskarżony uczestniczy przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających przeprowadzenie tych czynności na odległość” (art. 517ea § 1 k.p.k.). Jak się wydaje, opisanie sposobu wzięcia udziału w czynności jest rozwiązaniem wystarczającym, nie ma potrzeby wprowadzenia nowych kategorii pojęciowych.

Jeśli chodzi o prowadzenie całego postępowania, to z punktu widzenia dystansu przestrzennego można wyróżnić:

- a) formułę tradycyjną, kiedy wszyscy uczestnicy znajdują się fizycznie w miejscu przeprowadzania czynności;
- b) prowadzenie postępowania w sposób hybrydowy, gdy co najmniej jeden z uczestników bierze udział na odległość, a organ procesowy dokonuje czynności w miejscu swojego fizycznego pobytu (co nie wyklucza zdalnej obecności niektórych członków kolegiałnego organu procesowego, np. jednego z członków składu orzekającego);

---

<sup>23</sup> C. Gourdet, A.R. Witwer, L. Langton, D. Banks, M.G. Planty, D. Woods, B.A. Jackson, *Court Appearances in Criminal Proceedings Through Telepresence. Identifying Research and Practice Needs to Preserve Fairness While Leveraging New Technology*, RAND 2020, [https://www.rand.org/pubs/research\\_reports/RR3222.html](https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR3222.html) (dostęp: 5.04.2024 r.).

- c) prowadzenie postępowania w sposób zdalny, kiedy wszyscy uczestnicy biorą udział w postępowaniu przy pomocy środków komunikowania się na odległość.

Kategorie te mogą się ze sobą krzyżować. W szczególności istotne jest tu wyróżnienie rozprawy zdalnej (wirtualnej) oraz e-sądu (sąd wirtualny, sąd online, sąd internetowy)<sup>24</sup>. W pierwszym przypadku rozprawa lub posiedzenie odbywa się w czasie rzeczywistym, na wzór czynności dokonywanych w sposób tradycyjny, część czynności procesowych innych niż rozprawa i posiedzenie dokonywanych w trakcie postępowania może również mieć charakter tradycyjny. W drugim przypadku wszystkie czynności mają charakter zdalny i dokonywane są przy pomocy środków komunikacji elektronicznej bez bezpośredniego kontaktu uczestników postępowania, przy czym może być przewidziane dokonywanie czynności w sposób częściowo synchroniczny, a częściowo asynchroniczny lub też wyłącznie asynchroniczny. R. Susskind<sup>25</sup> określa drugą sytuację jako sąd online. Nie wydaje się wszakże, aby terminologia ta należycie oddawała różnice pomiędzy dwoma rodzajami prowadzenia postępowania. W szczególności trudno zawęzić pojęcie sądu online do czynności asynchronicznych, dokonywanych w sposób pisemny. Stąd bardziej uzasadnione jest operowanie zbiorczym pojęciem e-sądu i dokonanie rozróżnienia na jego funkcjonowanie w pełni asynchroniczne lub mieszane. Ewentualnie można wprowadzić rozróżnienie na e-sąd (czy też po prostu sąd) wirtualny (naśladujący tradycyjne postępowanie, realizujący zasadę ustności, synchroniczno-asynchroniczny) oraz e-sąd asynchroniczny, realizujący zasadę pisemności.

---

<sup>24</sup> M. Rossner posługuje się pojęciem *video-enabled hearing* na określenie rozprawy hybrydowej oraz *virtual hearing* na określenie rozprawy w pełni zdalnej – M. Rossner, *Remote rituals in virtual courts*, „Journal of Law and Society” 2021/3(48), s. 338. Można też spotkać się z podziałem na czynności półzdalne czy też semi zdalne (*semi remote*) i w pełni zdalne (*fully remote*). Zob. M. Legg, A. Song, *The Courts, the Remote Hearing and the Pandemic*, „UNSW Law Journal” 2021/1(44), s. 128.

<sup>25</sup> R. Susskind, *Online Courts and the Future of Justice*, Oxford 2019, s. 60–61.

F. Lederer<sup>26</sup> używa pojęcia „technologicznie rozszerzona sala rozpraw” (*technology-augmented-courtroom*), wskazując, że chodzi o salę rozpraw, w której jest dostęp do danych, możliwość ich wyświetlenia, elektronicznie tworzony protokół, zdalny udział niektórych lub wszystkich uczestników oraz technologia wspomagająca (osoby ze szczególnymi potrzebami, np. niedosłyszające, niedowidzące, nieme). Pojęcie to autor odróżnia od wirtualnej sali rozpraw, w której żaden z uczestników nie pojawia się fizycznie<sup>27</sup>. W literaturze<sup>28</sup> używa się także pojęcia rozproszonej sali rozpraw (*distributed courtroom*), wskazując, że przy orzekaniu zdalnym mamy do czynienia z odejściem od jedności miejsca na sali sądowej, lecz salą tą stają się inne sądy, budynki publiczne, biblioteki, posterunki Policji czy pomieszczenia kancelarii prawnych. Określenie to nawiązuje do przedstawionej wyżej koncepcji rozszerzonej sali sądowej.

W niektórych systemach prawnych *expressis verbis* przyjęto koncepcję rozszerzonej sali sądowej. Dla przykładu, zgodnie z art. 5c (1) obowiązującej w Nowej Południowej Walii ustawy Evidence (Audio and Audio Visual Links) Act 1998<sup>29</sup>, każde miejsce w Nowej Południowej Walii lub poza nią, w którym wykorzystuje się połączenie audio lub audio-wideo w celu dostarczenia dowodów przez jakąś osobę lub złożenia oświadczenia w postępowaniu wskazanym w ustawie, ma być uważane za część sali sądowej lub innego miejsca, w którym znajduje się sąd. Regulacja taka ma wszakże na celu bardziej zastosowanie regulacji proceduralnych i materialnoprawnych (np. penalizujących składanie fałszywych zeznań) niż zatarcie granicy przestrzennej

---

<sup>26</sup> F.I. Lederer, *The Evolving Technology-Augmented Courtroom before, during, and after the Pandemic*, „Vanderbilt Journal of Entertainment & Technology Law” 2021/2(23), s. 303–304.

<sup>27</sup> F.I. Lederer, *Technology augmented and virtual courts and courtrooms* [w:] *The Routledge Handbook of Technology, Crime and Justice*, red. M.R. McGuire, T.J. Holt, London 2017, s. 519.

<sup>28</sup> E. Rowden, A. Wallace, *Remote judging: the impact of video links on the image and the role of judge*, „International Journal of Law in Context” 2018/4(14), s. 504–505.

<sup>29</sup> Zob. [https://www.austlii.edu.au/cgi-bin/viewdoc/au/legis/nsw/consol\\_act/eaavla1998324/s5c.html](https://www.austlii.edu.au/cgi-bin/viewdoc/au/legis/nsw/consol_act/eaavla1998324/s5c.html) (dostęp: 5.04.2024 r.).

poprzez przyjęcie fikcji przebywania danej osoby w tym samym miejscu, co sąd. Można się także spotkać z określeniem „zdalna rozprawa” (*remote trial*)<sup>30</sup>, które ma obejmować zarówno sytuacje, kiedy jeden z uczestników (np. świadek) występuje zdalnie, jak i kiedy wszyscy uczestnicy biorą udział zdalnie. Spotkać można także poglądy<sup>31</sup>, że pojęcie wirtualnego sądu czy wirtualnej sali rozpraw może obejmować zarówno sytuacje, kiedy postępowanie jest prowadzone w tradycyjnej sali rozpraw, w której przynajmniej niektórzy uczestnicy pojawiają się zdalnie, jak i sytuacje „rozproszonej sali rozpraw” (*distributed courtroom*), gdzie wszyscy uczestnicy, przebywający w różnych miejscach, pojawiają się zdalnie. W tym kontekście operuje się pojęciem współobecności (*co-presence*) na oznaczenie sytuacji, kiedy niezależnie od tego, czy dwie osoby są fizycznie obecne w tym samym miejscu, wchodzi ze sobą wzajemnie w interakcje, pewną synchronizację cielesną, językową i emocjonalną<sup>32</sup>. W przypadku pełnej formuły zdalnej pojawia się pytanie, jak określić miejsce prowadzenia czynności: czy można wskazać miejsce fizyczne czy raczej platformę internetową, czy też w takim przypadku należy uznać, że nie ma miejsca przeprowadzenia czynności i zawrzeć wskazanie, że czynność odbyła się wirtualnie. Mając na względzie uwarunkowania systemowe, jak chociażby właściwość miejscową sądu, należy opowiedzieć się za pierwszym rozwiązaniem. Kluczową czynnością procesową przeprowadzaną na odległość jest przesłuchanie. W literaturze przesłuchanie dokonywane w ten sposób określa się mianem wideokonferencji, przesłuchania zdalnego, wideoprzesłuchania. Z kolei w sytuacji zdalnego uczestniczenia w czynności pisze się o udziale zdalnym, udziale na odległość, teleobecności.

---

<sup>30</sup> V.C. Ramos, A. Anagnostakis, A. Barletta, J. Tehver, N. Canestrini, *European Criminal Bar Association statement of principles on the use of video-conferencing in criminal cases in a Post-Covid-19 World*, „New Journal of European Criminal Law” 2021/3(12), s. 479–482.

<sup>31</sup> J. Bosland, J. Townend, *Open justice, transparency and the media: representing the public interest in the physical and virtual courtroom (Version 1)*, University of Sussex 2018, s. 9, <https://hdl.handle.net/10779/uos.23464073.v1> (dostęp: 5.04.2024 r.).

<sup>32</sup> M. Rossner, D. Tait, *Presence and participation in a virtual court*, „Criminology & Criminal Justice” 2023/1(23), s. 139.

Rozwój technologii Virtual Reality oraz projekcji 3D stwarza nowe możliwości oraz generuje nowe pytania co do kwestii obecności. Niezależnie od zaawansowania tych technologii i wywieranego przez nie wrażenia poszerzenia obecności fizycznej<sup>33</sup> należy wszakże przyjąć, że obecność wirtualna nie jest obecnością fizyczną. Oczywiście projekcja taka ma swoje zalety, jeśli chodzi np. o postrzeganie zachowań danej osoby, jednak nie zapewnia takiej komunikacji, jak w przypadku obecności fizycznej, co jest kluczowe. W literaturze wskazuje się też na liczne zagrożenia związane z korzystaniem z technologii Virtual Reality, jak chociażby zatarcie granic między światem rzeczywistym a wirtualnym oraz marginalizowanie czynności podejmowanych w świecie wirtualnym<sup>34</sup>. Hologramy uczestników postępowania nie są jeszcze wykorzystywane na sali sądowej z uwagi na koszty urządzeń, jednak doświadczenia eksperymentalnego ich stosowania skłaniają do wniosku, że wnoszą one nową jakość w stosunku do tradycyjnego obrazu 2D<sup>35</sup>.

W przypadku najbardziej zaawansowanego wykorzystania technologii można mówić o cyberprocesie, choć wprowadzanie rozróżnienia na proces i cyberproces rodzi niebezpieczeństwo różnicowania procedury karnej w zależności od formy dokonywania czynności, co nie powinno mieć miejsca.

W literaturze powszechnie traktuje się przesłuchania zdalne i udział na odległość jako zagadnienie informatyzacji sądów. Zasadna jest wszakże uwaga<sup>36</sup>, że jest to w dużym stopniu zagadnienie infor-

---

<sup>33</sup> Zob. np. J. Harth, M. Brücher, N. Kost, A.-D. Hartwig, B. Schäfermeyer, E. Holkin, H. Gottschalk, *‘Who is this body?’ – A qualitative user study on ‘The Machine to be Another’ as a virtual embodiment system*, „Indo-Pacific Journal of Phenomenology” 2020/1(20), s. 1–11.

<sup>34</sup> M. Slater, C. Gonzalez-Liencres, P. Haggard, C. Vinkers, R. Gregory-Clarke, S. Jelley, Z. Watson, G. Breen, R. Schwarz, W. Steptoe, D. Szostak, S. Halan, D. Fox, J. Silver, *The Ethics of Realism in Virtual and Augmented Reality*, „Frontiers in Virtual Reality” 2020/1, s. 1–13.

<sup>35</sup> Zob. F.I. Lederer, *Courtroom technology from the judge’s perspective a 2022–23 update*, „Court Review” 2023/2(59), s. 56.

<sup>36</sup> C. McKay, *The Pixelated Prisoner: Prison Video Links, Court ‘Appearance’ and the Justice Matrix*, Routledge 2018, s. 7.

matyzacji jednostek penitencjarnych. W literaturze wskazuje się<sup>37</sup>, że pokój do uczestniczenia zdalnego w jednostce penitencjarnej powinien być traktowany jak przedłużenie sali sądowej, jego wygląd powinien nawiązywać do wyglądu sali sądowej i być adekwatny do powagi prowadzonego postępowania.

### 1.2.3. Dystans czasowy

Dokonywanie czynności na odległość może wiązać się z przesunięciem czasowym, czyli różnicą pomiędzy podjęciem czynności a uzyskaniem o niej wiedzy przez innego uczestnika procesu, lub odbywać się praktycznie bez takiego przesunięcia, kiedy ma ono tak niewielki wymiar, że może być potraktowane jako pomijalne (np. przesunięcie czasowe przy przesyle dźwięku lub obrazu podczas rozmowy). Możemy w związku z tym wyróżnić synchroniczny i asynchroniczny sposób dokonywania czynności na odległość. Te pierwsze to np. udział w rozprawie czy przesłuchaniu prowadzonym w formie wideokonferencji. Drugie to np. wysłanie pisma procesowego lub orzeczenia pocztą elektroniczną czy tradycyjną.

Jak wspomniano, e-sąd może dokonywać czynności w całości asynchronicznie, jeśli funkcjonuje w oparciu o procedurę pisemną, albo w sposób mieszany (synchroniczno-asynchroniczny), jeśli miały realizować także zasadę ustności. Wizja e-sądu asynchronicznego nie została w Polsce wdrożona w procesie karnym. W procesie cywilnym można zwrócić uwagę na e-sąd funkcjonujący w postępowaniu upominawczym, usytuowany w ramach Sądu Rejonowego w Lublinie (link: <https://www.e-sad.gov.pl/>). Można przyjąć, że na przeszkodzie wprowadzenia e-sądu w sprawach karnych będzie stało wiele zasad procesowych, z zasadami jawności i bezpośredniości na czele.

---

<sup>37</sup> C. McKay, *The Pixelated Prisoner...*, s. 186.

### 1.3. Środki komunikowania się na odległość i przeprowadzania czynności na odległość

Przez pojęcie środka komunikowania się na odległość należy rozumieć każdy sposób umożliwiający przekazywanie informacji pomiędzy nadawcą a odbiorcą znajdującymi się w różnych miejscach.

Środki te można podzielić na bezpośrednie, umożliwiające komunikację interaktywną, w czasie rzeczywistym (synchroniczną), oraz pośrednie, umożliwiające komunikację niemającą charakteru interaktywnego, z widocznym przesunięciem czasowym pomiędzy komunikatami (asynchroniczną). O bezpośrednich środkach porozumiewania się na odległość wspomina art. 208 § 5<sup>1</sup> k.s.h., zgodnie z którym w posiedzeniu zarządu można uczestniczyć przy wykorzystaniu środków bezpośredniego porozumiewania się na odległość, chyba że umowa spółki stanowi inaczej, a nadto art. 208 § 5<sup>2</sup> k.s.h.<sup>38</sup> wskazujący, że zarząd może podejmować uchwały w trybie pisemnym lub przy wykorzystaniu środków bezpośredniego porozumiewania się na odległość, chyba że umowa spółki stanowi inaczej. Z kolei w myśl art. 226<sup>1</sup> k.p.c., ilekroć ustawa przewiduje wysłuchanie stron lub innych osób, stosownie do okoliczności, może się to odbyć przez: 1) wezwanie stron do złożenia odpowiednich oświadczeń na posiedzeniu albo 2) wyznaczenie terminu do zajęcia stanowiska: a) w piśmie procesowym lub b) za pomocą środków porozumiewania się na odległość, o ile dają one pewność co do osoby składającej oświadczenie. Podobnie w art. 1105<sup>1</sup> k.p.c. wskazano, że wymaganie zawarcia umowy na piśmie, przewidziane w art. 1104 § 1 i art. 1105 § 1 k.p.c., jest spełnione, jeżeli umowa jest zamieszczona w dokumencie podpisanym przez strony lub w wymienionych między nimi pismach lub oświadczeniach złożonych za pomocą środków porozumiewania się na odległość, które pozwalają utrwalić ich treść.

Kodeks postępowania karnego nie operuje pojęciem środków komunikacji na odległość, lecz pojęciem urządzeń technicznych umożliwiają-

---

<sup>38</sup> Zob. też art. 222 i 388 k.s.h.

cych przeprowadzenie tej czynności na odległość. Podobnym określeniem posłużono się w art. 151 § 2 k.p.c., który używa pojęcia urządzeń technicznych umożliwiających przeprowadzenie posiedzenia na odległość. Zgodnie z tym przepisem przewodniczący może zarządzić przeprowadzenie posiedzenia jawnego przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających jego przeprowadzenie na odległość (posiedzenie zdalne), jeżeli nie stoi temu na przeszkodzie wzgląd na charakter czynności, które mają być dokonane na posiedzeniu, a przeprowadzenie posiedzenia zdalnego zagwarantuje pełną ochronę praw procesowych stron i prawidłowy tok postępowania. W takim przypadku na sali sądowej przebywają sąd i protokolant, a pozostałe osoby uczestniczące w posiedzeniu nie muszą przebywać w budynku sądu prowadzącego postępowanie. Zapis obrazu i dźwięku z czynności procesowych odbywających się na sali sądowej przekazuje się do miejsca przebywania tych uczestników posiedzenia, którzy zgłosili zamiar zdalnego udziału w posiedzeniu sądu, oraz z miejsca przebywania tych uczestników posiedzenia do budynku sądu prowadzącego postępowanie.

Można też wskazać, że w polskim ustawodawstwie funkcjonuje pojęcie środków komunikacji elektronicznej. Zgodnie z art. 2 pkt 5 ustawy z 18.07.2002 r. o świadczeniu usług drogą elektroniczną<sup>39</sup> środkami komunikacji elektronicznej są rozwiązania techniczne, w tym urządzenia teleinformatyczne i współpracujące z nimi narzędzia programowe, umożliwiające indywidualne porozumiewanie się na odległość przy wykorzystaniu transmisji danych między systemami teleinformatycznymi, a w szczególności poczta elektroniczna.

Jak widać, polski ustawodawca posługuje się w procedurach sądowych dwoma pojęciami: urządzeń umożliwiających przeprowadzanie czynności na odległość oraz środków porozumiewania się na odległość. Być może uznano te pojęcia za alternatywne, jednak z technicznego punktu widzenia nie można ich za takie uznać. Nie zawsze bowiem przeprowadzanie czynności na odległość jest związane z porozumiewaniem się. Wydaje się zatem, że bardziej neutralne technologicznie i szersze jest pojęcie urządzeń czy też środków umożliwiających

---

<sup>39</sup> Dz.U. z 2024 r. poz. 1513.



przeprowadzenie czynności na odległość. Z uwagi na to, że pojęcie środka jest z kolei szersze od pojęcia urządzenia, należy postulować posługiwanie się terminem środków umożliwiających przeprowadzenie czynności na odległość. W ramach tych środków można zaś wyodrębnić ich szczególną grupę, jaką są środki komunikowania się na odległość.

### 1.3.1. Środki bezpośredniego komunikowania się na odległość

Do bezpośrednich środków komunikowania się na odległość można zaliczyć telefon, komunikatory internetowe pozwalające na łączność w czasie rzeczywistym, platformy łączności audio i wideo. Część z tych środków umożliwia przekaz obrazu i dźwięku, część z nich jedynie dźwięku. Ich przydatność procesowa nie jest zatem równa. W niektórych krajach akceptowane jest przesłuchanie przy użyciu telefonu lub innych środków przenoszących jedynie dźwięk. Na Alasce przy użyciu telefonu prowadzi się niektóre postępowania w całości lub części, w tym również niektóre prostsze czynności w sprawach karnych<sup>40</sup>. Do takiego środka komunikacji należy podejść jednak z dużym dystansem. Nie pozwala on na należyłą weryfikację osoby dzwoniącej, swobody jej wypowiedzi, śledzenia reakcji. Stawia on zatem organ procesowy w dużo gorszej sytuacji niż w przypadku przekazu obrazu i dźwięku. Mając zaś na uwadze, że nie ma obecnie poważniejszego problemu w przejściu z komunikacji audio na audio-wideo, stosowanie tego typu środków nie znajduje uzasadnienia. Użycie telefonu jest uzasadniane w Kanadzie brakiem dostępu do internetu, dużym oddaleniem od sądu, złymi warunkami dojazdu oraz brakiem środków transportu<sup>41</sup>. W Polsce podobny problem nie występuje.

---

<sup>40</sup> J.M. Greacen, *Eighteen Ways Courts Should Use Technology to Better Serve Their Customers*, „Family Court Review” 2019/4(57), s. 520–521.

<sup>41</sup> G. Philp, *Listening and Responding to the Future of Virtual Court: A Report on the future of virtual courts in Canada*, August 2022, s. 90, [https://www.courts.ns.ca/sites/default/files/editor-uploads/Virtual%20Court/Listening\\_and\\_Responding\\_to\\_the\\_Future\\_of\\_Virtual\\_Court\\_2022\\_Cowan\\_Report\\_redacted.pdf](https://www.courts.ns.ca/sites/default/files/editor-uploads/Virtual%20Court/Listening_and_Responding_to_the_Future_of_Virtual_Court_2022_Cowan_Report_redacted.pdf) (dostęp: 5.04.2024 r.).

Należy też wskazać, że środki bezpośredniego komunikowania się mogą umożliwiać komunikację jednostronną (np. przekaz z sali rozpraw do innego miejsca) lub dwustronną (np. przesłuchanie świadka).

### **1.3.2. Środki pośredniego komunikowania się na odległość**

Do środków takich można zaliczyć pocztę tradycyjną, pocztę elektroniczną, komunikowanie się za pomocą formularza dostępnego na stronie organu procesowego lub elektronicznej skrzynki podawczej, a także portalu organu procesowego.

## **1.4. Definicja czynności procesowej na odległość**

Mając na względzie powyższe ustalenia, czynność procesową na odległość można zdefiniować jako zachowanie się uczestnika procesu wywołujące skutki procesowe, mające miejsce w sytuacji braku jednoczesnej obecności fizycznej organu procesowego i innego uczestnika lub uczestników postępowania w tym samym miejscu, dokonywane przy użyciu środków umożliwiających przeprowadzenie czynności na odległość, tj. w sposób zdalny. Czynności takie można określić także mianem zdalnych czynności procesowych czy też czynności procesowych przeprowadzanych w sposób zdalny.

Zakresem znaczeniowym pojęcia „czynności procesowej na odległość” objęte są również czynności dokonywane za pośrednictwem tradycyjnych, tj. niewykorzystujących technologii informacyjno-komunikacyjnych<sup>42</sup>, środków komunikowania się na odległość

---

<sup>42</sup> Technologie informacyjno-komunikacyjne można zdefiniować jako rodzinę technologii gromadzących, przetwarzających i przesyłających informacje w formie elektronicznej, tj. przy wykorzystaniu technik cyfrowych i wszelkich narzędzi komunikacji elektronicznej – R. Seweryn, *Technologie informacyjne i komunikacyjne* –

(np. poczta tradycyjna). W związku jednak z tym, że zagadnienie komunikowania się na odległość, przy wykorzystaniu tradycyjnych środków przekazu, zostało już dobrze opracowane w literaturze, a przepisy regulujące te kwestie na płaszczyźnie karnoprocesowej nie generują większych problemów w praktyce, materia ta nie będzie przedmiotem dalszych analiz. Rozważania prowadzone na łamach monografii dotyczyć będą czynności procesowych na odległość dokonywanych przy wykorzystaniu technologii informacyjno-komunikacyjnych.

## **1.5. Czynności procesowe dokonywane przy wykorzystaniu środków bezpośredniego przeprowadzania czynności na odległość**

Czynności procesowe tego typu stają się coraz powszechniejsze. Można tu wskazać przede wszystkim na czynności dowodowe, takie jak przesłuchanie oskarżonego, świadka i biegłego, konfrontację, okazywanie. Można również wyobrazić sobie dokonanie w ten sposób czynności oględzin, eksperymentu procesowego. Należy jednak podejść do tego z należytą ostrożnością. Oględziny zdalne mogą pozbawić przeprowadzającego czynności części informacji, które uzyskałby przy oględzinach tradycyjnych.

W ten sposób można dokonywać również czynności innych niż oświadczenia wiedzy. W szczególności mogą być to takie oświadczenia woli, jak wnioski dowodowe, dobrowolne poddanie się karze. W tej sytuacji znajdzie zastosowanie art. 116 oraz art. 517ea k.p.k.

## **1.6. Czynności procesowe dokonywane przy wykorzystaniu środków pośredniego przeprowadzania czynności na odległość**

Przy pomocy tych środków mogą być składane zasadniczo oświadczenia woli. W przypadku oświadczeń postulatycznych przybierze to postać składania pism procesowych w formie elektronicznej, takich jak np. odpowiedź na akt oskarżenia, wniosek o uzasadnienie orzeczenia, apelacja, zażalenie, wniosek dowodowy. W przypadku oświadczeń imperatywnych w grę wchodzić będzie doręczanie orzeczeń i zarządzeń. W tej formie mogą być również składane niektóre oświadczenia wiedzy, takie jak np. zawiadomienie o przestępstwie.

## Rozdział II

# SPÓŁECZNE UWARUNKOWANIA UPOWSZECHNIANIA CZYNNOŚCI PROCESOWYCH NA ODLEGŁOŚĆ W POSTĘPOWANIU KARNYM

## 2.1. Uwagi wprowadzające

Truizmem jest stwierdzenie, że wprowadzając rozwiązania prawne, które potencjalnie mogą oddziaływać na życie wszystkich obywateli, prawodawca musi zwrócić szczególną uwagę na społeczne uwarunkowania tego rodzaju decyzji legislacyjnych. Konieczne jest bowiem wnikliwie rozważenie po pierwsze tego, czy jednostki będą w stanie przestrzegać nowych regulacji prawnych, a po drugie, co nie mniej ważne, czy proponowane rozwiązania mają szanse zyskać społeczną akceptację. Bez pozytywnej weryfikacji tych kwestii nie da się wprowadzić prawa zdadnego do osiągnięcia celów, jakie prawodawca przed nim stawia, czyli inaczej mówiąc zapewnić jego skuteczności<sup>1</sup>. Istotą

---

<sup>1</sup> J. Kunysz, *Skuteczność prawa: (zagadnienia wybrane)*, „Administracja: Teoria, Dydaktyka, Praktyka” 2014/2(35), s. 79–82. Warto w tym miejscu przytoczyć słowa P. Selznicka, który wskazał, że „niezaprzeczalnie dla sprawnie funkcjonującego systemu prawnego nie ma nic ważniejszego od poparcia społecznego. Im bardziej prawo jest zgodne z instytucjami oraz ludźmi go podzielającymi, tym lepiej system pracuje, dystrybuując zarówno sprawiedliwość, jak i prawo” – P. Selznick, „*Law in Context*” *Revisited*, „Journal of Law and Society” 2003/2(30), s. 178, za: T. Burdzik, *Efektywność prawa a oczekiwanie społeczne*, <http://portalsocjologa.pl/artykuly/efektywnosc-prawa-a-oczekiwanie-spoeczne/#fnref-1969-7> (dostęp: 10.08.2023 r.).

wspomnianych analiz jest prowadzenie pogłębionych badań w celu identyfikacji społecznych postaw i ocen prezentowanych w obszarze, których dotyczą projektowane regulacje, a także ekonomicznych i kulturowych determinantów wyznaczających decyzje jednostek w tym zakresie.

Opisany wyżej tryb postępowania prawodawca powinien, co oczywiste, wdrożyć również przed podjęciem decyzji, czy – a jeśli tak, to na jaką skalę – upowszechnić przeprowadzanie zdalnych czynności procesowych w postępowaniu karnym, zwłaszcza że w przypadku regulacji karnoprocessowych znaczenie ich społecznej akceptacji, o czym niżej, jest nawet większe niż w przypadku innych gałęzi prawa. Dokonując analiz w tym zakresie, legislator powinien przedmiotem swoich rozważań uczynić nadto regulacje i doświadczenia państw obcych w przeprowadzaniu czynności procesowych na odległość w postępowaniu karnym. Wiedza o tym, jakie rozwiązania przyjęto w innych krajach, które z nich się sprawdziły, a które okazały się nietrafione, może bowiem być niezwykle przydatna przy projektowaniu rodzinnych regulacji. Wyciągając wnioski z ostatnio wymienionych badań, należy jednak cały czas pamiętać, że z uwagi na odmiennosć systemów prawnych, inne uwarunkowania gospodarcze, ekonomiczne, geograficzne oraz kulturowe kwestia zalet i wad określonego rozwiązania może przedstawiać się na ojczystym gruncie diametralnie odmiennie niż w innym państwie. Tytułem przykładu można wskazać, że niewątpliwy atut przeprowadzania czynności zdalnych na odległość, jaką jest brak konieczności odbywania do sądów długiach i kosztownych podróży, ma zupełnie inną wagę w kraju takim, jak Australia<sup>2</sup>, a zupełnie inną w takim kraju, jak Polska.

Rozważania poświęcone społecznym uwarunkowaniom upowszechniania czynności procesowych na odległość w postępowaniu karnym należy zacząć jednak od aspektów kulturowych, gdyż one w istocie mają najważniejsze znaczenie. Powyższe wynika już choćby z tego,

---

<sup>2</sup> A. Wallace, 'Virtual Justice in the Bush': *The Use of Court Technology in Remote and Regional Australia*, „Journal of Law, Information and Science” 2008/19, <http://classic.austlii.edu.au/au/journals/JlLawInfoSci/2008/2.html> (dostęp: 12.08.2023 r.).

że zjawiska kulturowe najtrudniej poddają się modyfikacji. Kiedy analizujemy aspekty kulturowe w kontekście instytucji prawnych, mamy na myśli przede wszystkim kulturę prawną. Przez pojęcie kultury prawnej, zgodnie z najszerszą z definicji tego terminu, należy rozumieć z jednej strony porządek prawny, w skład którego wchodzi system prawa obowiązującego, podzielony na gałęzie prawa, a z drugiej strony poczucie prawne, którego najważniejszym elementem jest świadomość prawna rozumiana jako całościowy kształt wiedzy o prawie, zespół afektywnych ocen prawa, postaw wobec prawa oraz postulatów zmian istniejącego systemu prawnego<sup>3</sup>.

W przedmiotowej pracy, zgodnie z jej tytułem, rozważania zostaną skoncentrowane na kwestiach dotyczących przeprowadzania czynności procesowych na odległość w związku ze sprawowaniem wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych. Nie wnikając w tym miejscu w spory dotyczące najwłaściwszej definicji wymiaru sprawiedliwości, ograniczyć się wypada do przytoczenia najpopularniejszej z nich, w myśl której przez pojęcie wymiaru sprawiedliwości należy rozumieć wiążące rozstrzyganie sporów o prawo, w których przynajmniej jedną ze stron jest jednostka lub inny podmiot podobny<sup>4</sup>. Jeśli chodzi natomiast o pojęcie „wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych”, wskazać trzeba, że łącząc powołaną definicję z przedmiotem procesu karnego, najczęściej podaje się, iż polega on na wiążącym rozstrzygnięciu, przy zastosowaniu prawa, kwestii odpowiedzialności karnej określonej osoby ściganej za zarzucany jej czyn<sup>5</sup>.

Pociągnięcie sprawcy do odpowiedzialności karnej jest zaś zwykle skorelowane z wymierzeniem mu kary, środków karnych, środków kompensacyjnych lub orzeczeniem przepadku. Co więcej, nawet stwierdzenie, że sprawca dopuścił się czynu zabronionego w stanie niepoczytalności może wiązać się z zastosowaniem wobec niego,

---

<sup>3</sup> S. Pilipiec, *Kultura prawna a prawo obywatela do ochrony słusznego interesu*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2015/11, s. 147.

<sup>4</sup> L. Garlicki, *Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu*, Warszawa 2002, s. 354.

<sup>5</sup> J. Zagrodnik, *O pojęciu „wymiaru sprawiedliwości” w kontekście umorzenia postępowania przygotowawczego na wniosek pokrzywdzonego (art. 59a KK)*, „Iustitia” 2015/2, s. 83.

niejednokrotnie bardzo dolegliwych, środków zabezpieczających. Ponadto dla zapewnienia prawidłowego toku postępowania karnego organy procesowe są uprawnione do stosowania zarówno wobec oskarżonego, jak i innych uczestników procesu środków przymusu. Stosowanie wszystkich ze wskazanych wyżej środków wiąże się z ogromną ingerencją w wolności i prawa jednostki (w tym zwłaszcza w wolność osobistą w sensie fizycznym, w wolność w zakresie wykonywania wybranego zawodu, pełnienia wybranej funkcji, zajmowania określonego stanowiska czy też w prawa majątkowe)<sup>6</sup>. Przedmiot rozstrzygnięć zapadających w postępowaniu karnym sprawia, że sądy orzekające w sprawach karnych mają szczególny rodzaj kompetencji, z którym łączy się również szczególny rodzaj odpowiedzialności. Wydawane przez te organy decyzje procesowe ingerują bowiem znacznie głębiej w sferę konstytucyjnie chronionych praw i wolności jednostki niż orzeczenia wydawane przez sądy cywilne czy administracyjne<sup>7</sup>. Z tego też powodu, w przypadku postępowania karnego, szczególnego znaczenia nabierają te komponenty prawa do sądu, które mają chronić jednostkę przed arbitralnością władzy, a w szczególności przed przedwczesnym lub niesłusznym ukaraniem<sup>8</sup> oraz zastosowaniem środków przymusu. Powyższe znajduje potwierdzenie również w orzecznictwie ETPC. Organ ten podkreśla, że „prawa osób oskarżonych o popełnienie przestępstwa czy osób, którym przedstawiono zarzuty [popełnienia przestępstwa], wymagają większej ochrony niż prawa stron w postępowaniu cywilnym. Zasady i standardy mające zastosowanie do postępowania karnego muszą zatem zostać określone ze szczególną jasnością i precyzją”<sup>9</sup>. W konsekwencji, w ocenie Trybunału, „państwa mają zatem większą swobodę przy rozpatrywaniu spraw dotyczących praw i obowiązków cywilnych niż

---

<sup>6</sup> P. Wiliński, *Konstytucyjne gwarancje prawa karnego procesowego* [w:] *System Prawa Karnego Procesowego*, red. P. Hofmański, t. I, cz. 1, *Zagadnienia ogólne*, red. P. Wiliński, Warszawa 2013, s. 684.

<sup>7</sup> P. Wiliński, *Konstytucyjne...*, s. 712–713.

<sup>8</sup> D. Szumiło-Kulczycka, *Wpływ pandemii COVID-19 na realizację prawa do sądu w sprawach karnych w Polsce*, „Polski Proces Cywilny” 2022/1, s. 193.

<sup>9</sup> Wyrok ETPC z 11.07.2017 r., *Moreira Ferreira przeciwko Portugalii* (nr 2), skarga nr 19867/12, § 67.



przy rozpatrywaniu spraw karnych”<sup>10</sup>. W kontekście użytego wyżej pojęcia „arbitralność” trzeba wskazać, że określenia tego nie należy wiązać wyłącznie z czynnościami procesowymi niezgodnymi z prawem. Jak bowiem wskazuje Komitet Praw Człowieka ONZ (a w ślad za nim i ETPC), termin ten musi być interpretowany szerzej, tak aby zawierał zarówno elementy nieadekwatności (*inappropriateness*), niesprawiedliwości (*injustice*), braku przewidywalności (*predictability*) i sprawiedliwości proceduralnej (*due process of law*), jak i elementy racjonalności (*reasonableness*), konieczności (*necessity*) i proporcjonalności (*proportionality*)<sup>11</sup>.

Z perspektywy społecznego postrzegania procesu karnego jako wolnego od arbitralnych, nietrafnych rozstrzygnięć organów procesowych, konieczne jest jednak również i to, by mechanizmy, które owej arbitralności mają zapobiegać, były skuteczne nie tylko w oczach prawodawcy czy wąskiego grona prawników, ale i tzw. zwykłych obywateli. Pamiętać trzeba, że proces karny jako działalność zmierzającą do realizacji norm prawa karnego materialnego siłą rzeczy kształtują również podstawowe cechy owego prawa. W powyższym kontekście podkreślenia wymaga, że wartości chronione przez prawo karne odnoszą się do całej wspólnoty państwowej i tworzących ją ludzi, a sankcje karne nakładane są w imieniu państwa, w interesie publicznym, a oskarżony sądzony jest też w imieniu państwa<sup>12</sup>. Z tego właśnie powodu tak istotne jest, by nie tylko podmioty, przeciwko którym lub na rzecz których proces karny się toczy, miały poczucie, że w procesie tym został osiągnięty stan sprawiedliwości materialnej i proceduralnej, ale by poczucie to towarzyszyło również zewnętrznym obserwatorom procesu. Tego celu nie da się zaś osiągnąć, gdy społeczeństwo nie będzie postrzegało stworzonych przez prawodawcę mechanizmów ochronnych jako rzeczywiście skutecznych. Dla wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych szkodliwa jest zarówno sytuacja, w której

<sup>10</sup> Wyrok ETPC z 12.01.2021 r., Mihail Mihăilescu przeciwko Rumunii, skarga nr 3795/15, § 74.

<sup>11</sup> Komitet Praw Człowieka, Komentarz ogólny nr 35 – *General comment no 35, Article 9 (Liberty and security of person)*, s. 3–4; zob. także wyrok ETPC z 14.09.2022 r., H.F. i inni przeciwko Francji, skargi nr 24384/19 i 44234/20, § 101.

<sup>12</sup> A. Grześkowiak, K. Wiak, *Prawo karne*, Warszawa 2020, s. 6–7.

sąd rzeczywiście wydaje arbitralne, niesłuszne rozstrzygnięcie, jak i przypadek, w którym zapada decyzja procesowa pozbawiona wspomnianych cech, ale społeczeństwo tak ją postrzega, gdyż nie akceptuje rozwiązań proceduralnych stosowanych przez organy procesowe w drodze do jej wydania.

Ponadto prawo karne jest prawem dotyczącym człowieka. To bowiem człowiek jest sprawcą przestępstwa i najczęściej też jego ofiarą. Prawo karne z jednej strony służy zatem człowiekowi, chroniąc go przed atakami na najcenniejsze dla niego dobra prawne. Z drugiej jednak strony, co oczywiste, przez wymierzenie kary, prawo karne także pozbawia człowieka jego najcenniejszych dóbr. Powyższa cecha sprawia, że prawo karne powinno respektować przyrodzoną godność człowieka i być humanitarne<sup>13</sup>. Dostrzegł to polski prawodawca, który w art. 3 k.k. wskazał, że kary oraz inne środki przewidziane w tym kodeksie stosuje się z uwzględnieniem zasad humanitaryzmu, w szczególności z poszanowaniem godności człowieka. I choć przepis ten zwykle utożsamia się z regulacją stanowiącą podstawową dyrektywę wymiaru kary, stanowiącą zarazem dyrektywę interpretacyjną innych przepisów prawa karnego materialnego dotyczących wymierzania kary i innych środków<sup>14</sup>, to nie należy go zawężać tylko do tego obszaru. Stosowanie kar i innych środków następuje bowiem w toku procesu karnego, a to oznacza, że także sam proces karny musi być humanitarny. Pytanie, czy mianem kary wymierzonej z zastosowaniem zasad humanitaryzmu i poszanowaniem godności człowieka można nazwać karę orzeczoną w procesie, w toku którego tych zasad nie przestrzegano i nie szanowano godności człowieka, wydaje się pytaniem retorycznym. Nie należy także zapominać, że z przepisu art. 30 Konstytucji RP, stanowiącego, iż przyrodzona i niezbywalna godność człowieka stanowi źródło wolności i praw człowieka i obywatela, a nadto, że jest ona nienaruszalna, a jej poszanowanie i ochrona jest obowiązkiem władz publicznych, wynika jednoznaczny obowiązek prawodawcy, by stanowił normy prawne, w tym – co oczywiste –

---

<sup>13</sup> A. Grześkowiak, K. Wiak, *Prawo...*, s. 5–6.

<sup>14</sup> J. Lachowski [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. V. Konarska-Wrzošek, Warszawa 2020, s. 54.

również normy karnoprocesowe, respektujące godność człowieka. Powołana regulacja nakłada jednak także i na organy procesowe obowiązek takiego prowadzenia postępowania, by na każdym jego etapie wskazana wartość była szanowana. W orzecznictwie nie budzi zresztą wątpliwości, że konstytucyjne prawo do rzetelnego procesu ma swoje zakotwiczenie właśnie w obowiązku poszanowania i ochrony godności ludzkiej. Wskazuje się bowiem, że „proceduralnym wyrazem godności jest prawo do rzetelnego procesu. Koncepcja prawa do rzetelnego procesu wyrosła z założenia, że wolności osobiste są niewiele warte, jeżeli brak jest instytucjonalnych gwarancji wobec arbitralnego działania władzy. Każdy ma prawo do udziału w procedurze, która może prowadzić do niekorzystnych dla niego rezultatów. Uznając godnościowy charakter prawa do wysłuchania i partycypacji, uniezależniamy tym samym jego przyznanie jednostce od wyniku i jej swobodnej ocenie pozostawiamy decyzję, czy i jak zamierza brać udział w postępowaniu, które dotyczy jej praw i obowiązków”<sup>15</sup>. Obowiązek poszanowania i ochrony godności człowieka w toku procesu karnego nie odnosi się oczywiście tylko do oskarżonego, ale i pokrzywdzonego (na co jednoznacznie wskazuje przepis art. 2 § 1 pkt 3 k.p.k.<sup>16</sup>) oraz pozostałych uczestników tego postępowania.

O zasadach i standardach wyznaczających model polskiego procesu karnego, który mając na uwadze zarówno Konstytucję RP, jak i wiążące Polskę umowy międzynarodowe, powinien być rzetelny, szerzej będzie mowa niżej. W tym miejscu rozważania zostaną skoncentrowane na socjologiczno-psychologicznych aspektach przeprowadzania czynności procesowych na odległość w procesie karnym, które mogą rzutować na postrzeganie wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych jako uczciwego, respektującego godność człowieka i zapewniającego każdemu obywatelowi równy do niego dostęp. Do zagadnień tych autorzy będą oczywiście również wracać w kolejnych rozdziałach. Ich doniosłość sprawia jednak, że celowe jest poświęcenie im

---

<sup>15</sup> Wyrok WSA we Wrocławiu z 22.09.2022 r., I SAB/Wr 248/22, LEX nr 3411498.

<sup>16</sup> Zgodnie z tą regulacją przepisy niniejszego kodeksu mają na celu takie ukształtowanie postępowania karnego, aby zostały uwzględnione prawnie chronione interesy pokrzywdzonego przy jednoczesnym poszanowaniu jego godności.

odrębnego rozdziału, nawet jeśli wywoływałyoby to niekiedy konieczność dokonywania powtórzeń. Takie rozłożenie akcentów podkreśli znaczenie podstawowej myśli przewodniej, jaka powinna przyświecać prawodawcy przy podejmowaniu decyzji, czy i w jakim zakresie rozpowszechnić czynności procesowe na odległość w postępowaniu karnym, a mianowicie takiej, że to człowiek jest punktem centralnym procesu karnego, i wszystkie decyzje dotyczące owego procesu winny uwzględniać ludzkie możliwości, potrzeby oraz uzasadnione oczekiwania.

## **2.2. Czynności procesowe na odległość a obowiązek poszanowania godności człowieka i empatia w procesie karnym**

Z zaprezentowanych wyżej uwag wynika, że jednym z podstawowych obowiązków organów postępowania karnego jest obowiązek szanowania godności ludzkiej uczestników postępowania karnego. Obowiązek ten dotyczy, jak wskazano wyżej, nie tylko oskarżonego, ale i innych uczestników postępowania<sup>17</sup>. Siłą rzeczy jednak, w związku z tym, że to o odpowiedzialności karnej oskarżonego rozstrzyga się w tym procesie i to jemu wymierza się kary (lub stosuje się wobec niego inne środki karnoprawnej reakcji na przestępstwo, a w toku postępowania także środki zapobiegawcze), to właśnie kwestia jego godności, w szczególności w kontekście prawa do brania udziału w czynnościach procesowych, a zwłaszcza w rozprawie lub posiedzeniu, gdzie stosuje się wobec niego te sankcje i środki, ma kluczowe znaczenie. Prawo do bycia obecnym w toku tych czynności bez wątpienia wyrasta właśnie z obowiązku poszanowania godności ludzkiej<sup>18</sup>, choć na jego zakres wpływa również kwestia tego, czy w określonych okolicznościach owa obecność ma znaczenie z perspektywy

---

<sup>17</sup> R. Lippke, *Fundamental Values of Criminal Procedure* [w:] *The Oxford Handbook of Criminal Process*, red. D.K. Brown, J.I. Turner, B. Weisser, Oxford 2019, s. 27.

<sup>18</sup> A. Lach, *Wartości w procesie karnym* [w:] *W pogoni za rzetelnym procesem karnym. Księga dedykowana Profesorowi Stanisławowi Waltosowi*, red. D. Szumiło-Kulczycka, Warszawa 2022, s. 114.